

Maxwella czy założeń fizyki relatywistycznej Einsteina, doczekała „lepszyc czasów”, w których dostępne metody badawcze umożliwią przedstawicielom biologii, psychologii i medycyny przyjrzenie się człowiekowi również na poziomie kwantowym.

Paweł Fortuna, Olga Grabowska

Katedra Psychologii Eksperymentalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Danuta R o d e, *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2010, ss. 514

Narastanie zjawiska przemocy rodzinnej jest faktem wywołującym znaczny niepokój zarówno w mediach, w ocenie zwykłego obywatela, jak i wśród badaczy zjawiska oraz praktyków wspomagających rodziny z takim problemem. Większość opracowań koncentruje się wokół ofiar przemocy, znacznie rzadziej badania zogniskowane są na sprawcach. Ponieważ „świat ofiar” jest bardziej rozpoznany, łatwiej także o znalezienie w oparciu o wyniki badań praktycznych wniosków. Wiedza odnośnie do pomocy ofiarom jest oczywiście niezbędna, jednak w kontekście całego zjawiska przemocy jest to bardziej leczenie skutku niż przyczyny. Książka Danuty Rode wypełnia istotną lukę dotyczącą sprawców przemocy. Istnieje wiele, również polskich, publikacji odnoszących się do tej grupy, lecz autorka eksploruje interesujący badawczo obszar, poszukując psychologicznych uwarunkowań przemocy w odniesieniu do relacji pomiędzy osobowością a doświadczanymi sytuacjami życiowymi sprawców.

Praca zawiera dwanaście rozdziałów, z których pierwszych pięć szeroko rysuje świat teorii, na jakich została oparta empiria badań własnych – omawiana w kolejnych sześciu rozdziałach. W rozdziale pierwszym czytelnik zostaje wprowadzony w obszar definicyjny pojęcia przemocy w kontekście intencji sprawcy, wywołanych skutków i funkcji zjawiska oraz przemocy w rodzinie w odniesieniu do uregulowań prawnych. Rozdział drugi, w którym autorka omawia motywację zarówno w ujęciu definicyjnym pojęcia, jak i opisu dynamiki procesu motywacyjnego, pozwala na ciekawe wprowadzenie do koncepcji motywacji czynów przestępczych autorstwa Józefa Gierowskiego. Rode dokładnie i przejrzyście prezentuje ujęcie, które stanowi podstawę do jej poszukiwań badawczych. W poznawaniu motywacji do czynów przestępczych Gierowski bierze pod uwagę czynniki osobowościowe i sytuacyjne, rozpatrując relacje pomiędzy konkretną osobą a konkretną sytuacją. Omówione następnie koncepcje radzenia sobie wyjaśniają funkcjonowanie w sytuacji stresowej o przewlekłym charakterze, co jest przedmiotem badań autorki.

Rozdział trzeci omawia wpływ uwarunkowań środowiskowych na zjawisko przemocy w rodzinie. Wskazano na znaczenie relacji pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny, style wychowania, wzorce zachowań. Rodzina, w której dochodzi do przemocy, jest systemem zamkniętym na innych, któremu brak dojrzałych strategii rozwiązywania problemów, zaś jego członkowie mają małe zdolności adaptacyjne. Rode nawiązuje do

istotności innych (np. rówieśniczych) predyktorów zachowań agresywnych, ale także nie uznaje ich za jedyne źródło, podkreślając znaczenie osobowości. Dla przybliżenia czynników intrapsychicznych, które obok osobowości są tworzone przez wpływy biologiczne i psychopatologiczne, omawia koncepcje psychodynamiczne, poznawczo-behawioralne i różnic indywidualnych oraz biologiczne (hormonalną, neurochemiczną, neurofizjologiczną, genetyczną). Część teoretyczną zamyka omówienie strategii radzenia sobie w sytuacji trudnej, gdzie obok powszechnie przywoływanej koncepcji transakcyjnej stresu R. Lazarusa i S. Folkmana, zaprezentowano polską teorię „człowieka w sytuacji” T. Tomaszewskiego. Uzupełnienie stanowi przedstawienie wieloczynnikowych modeli przemocy i czynników ryzyka przemocy w rodzinie. Każdy z omawianych kontekstów został zaprezentowany w ciekawy i wyczerpujący sposób.

Na tle przytoczonych w części teoretycznej koncepcji autorka zaprezentowała badania własne, które mają na celu nie tylko określenie typów sprawców przemocy, lecz także odnalezienie czynników ryzyka dla każdego z nich oraz tego, jaki jest mechanizm powstawania przemocy w rodzinie w badanej grupie sprawców. Model badawczy zakłada poznanie środowiska rodzinnego, pozarodzinnego, osobowości, strategii radzenia sobie z sytuacją trudną. Rode, opierając się na określonych profilach osobowościowych i cechach temperamentalnych, wyznacza typy sprawców przemocy rodzinnej, określając warunki ich socjalizacji, sytuację życiową, charakterystykę zachowań agresywnych. Badania zostały szeroko zakrojone zarówno w aspekcie aparatu badawczego (siedem metod kwestionariuszowych oraz obserwacja, wywiad, analiza akt), jak i wielkości próby (325 osób). Ich interesujące wyniki pozwoliły na wyłonienie – z uwagi na profil osobowościowy – czterech grup sprawców przemocy oraz predyktorów zachowań przemocowych dla każdego z typów. Pierwsze trzy z wyróżnionych typów, czyli sprawcy reaktywnie agresywni, sprawcy o niskich kompetencjach zaradczych i psychopatyczno-odwetowi, należą do częściej opisywanych w literaturze przedmiotu. Czwarty z typów – sprawcy z dużym potencjałem przystosowawczym – opisywany jest rzadziej, gdyż z uwagi na wysoki poziom kontroli wewnętrznej, dobrą ocenę siebie, odporność emocjonalną, nie jest zazwyczaj wymieniany jako typ „sprawcy”. Ich wybuchy agresji wiążą się zaburzeniami kontroli reakcji na stres.

Analizy Rode umożliwiły skorelowanie zmiennych osobowościowych z położeniem życiowym oraz strategią radzenia sobie z sytuacją trudną. Opisane zostały zarówno relacje w rodzinach i środowisku pochodzenia, motywy zawarcia związku małżeńskiego, jak i sfery konfliktu. Badania, ukazujące, iż zaledwie 6,8% sprawców cierpi na zaburzenia psychiczne, w istotny sposób przełamują stereotyp dotyczący sprawców przemocy, również nadużywanie i uzależnienie od alkoholu dotyczy jedynie połowy agresorów. Oczywiście stan nietrzeźwości jest predykatorem przemocy, ale nie wyjaśnia jej wystarczająco często, by nie poszukiwać pozostałych przyczyn. Zła sytuacja materialna jest powodem przemocy zwłaszcza w rodzinach sprawców o niskich kompetencjach zaradczych, ale agresywne zachowania są też częste w rodzinach o wysokim statusie majątkowym. Strategie radzenia sobie ze stresem dla większości sprawców łączą się z redukcją napięcia, a nie rozwiązaniem problemu, co oczywiście sprzyja wybuchom agresji. Ważne dla praktyki psychologicznej wyniki przyniosło określenie czynników ryzyka zachowań agresywnych. Pozwalają one dostrzec, jak różne czynniki są istotne w korelacji z danym typem

osobowościowym oraz rodzajem przemocy. Dzięki wyłonieniu różnorodnych czynników ryzyka wystąpienia przemocy oraz jej uwarunkowań rodzinnych i osobowościowych zyskujemy bardzo cenny materiał do działań profilaktycznych oraz terapii sprawców. Obok ważnych ustaleń teoretycznych autorka wyprowadza wiele wniosków praktycznych, co czyni publikację wartościową nie tylko dla badaczy, lecz także dla praktyków podejmujących działania profilaktyczne i terapeutyczne. Niewątpliwym walorem książki jest różnorodność prowadzonych analiz, opartych na rzetelnych, wielopłaszczyznowych badaniach dużej próby sprawców. Ujęcie korelacji wyodrębnionych typów sprawców z różnymi aspektami ich relacji społecznych, zasobów psychologicznych i doświadczeń życiowych stworzyło przestrzeń o wielu wymiarach, dzięki czemu przybliżona została różnorodność sprawców przemocy przy dokonaniu możliwych syntez odkrywających podobieństwa w tej złożoności.

Książka powinna zainteresować osoby pracujące w obszarze pomocy rodzinom z doświadczeniem przemocy oraz przygotowujących się do takiej pracy studentów. Zawiera szeroką wiedzę teoretyczną, ciekawe wnioski z badań oraz ważne i przydatne w praktyce psychologicznej treści.

Elżbieta Trubilowicz

Instytut Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

SPRAWOZDANIE Z 33. EUROPEAN CONFERENCE ON VISUAL PERCEPTION (ECVP'10) LOZANNA, 22-26 SIERPNI 2010 ROKU

Tradycyjnie już pod koniec sierpnia, tym razem w Lozannie (Szwajcaria), odbyła się kolejna europejska konferencja poświęcona percepcji wizualnej (ECVP). Konferencje na ten temat są organizowane od 1978 roku. W tym roku do Lozanny zjechało ponad 700 naukowców i studentów z całego świata zainteresowanych problematyką widzenia. Uczestnicy konferencji mieli okazję wysłuchać 139 wykładów oraz zapoznać się z niepublikowanymi jeszcze wynikami badań, przedstawionymi na 459 posterach. Dla kogoś, kto interesuje się problematyką percepcji wizualnej, udział w tym wydarzeniu pozwalał zorientować się na temat aktualnego stanu wiedzy i najbliższych kierunków rozwoju problematyki w tej specjalistycznej, a zarazem interdyscyplinarnej dziedzinie. Leży ona bowiem na styku psychologii, fizjologii i neurologii, a także wielu nauk pomocniczych, począwszy od filozofii przez chemię, biologię i fizykę, na matematyce i informatyce kończąc. Nieprzypadkowo więc miejscem spotkania naukowców była lozańska politechnika (École Polytechnique Fédérale de Lausanne; EPFL).